

ELS TOPÒNIMS DE *L'ESCANYAPOBRES*, DE NARCÍS OLLER

Margarida ARITZETA
Universitat Rovira i Virgili

Hi ha corrents crítics que aconsellen abordar l'estudi de l'obra literària prescindint de les seves circumstàncies externes. N'hi ha uns altres, en canvi, que valoren extraordinàriament aquests vincles amb la realitat (amb la Història) perquè ajuden a entendre els mecanismes d'escriptura i lectura i col·laboren a la creació de sentit del text.¹ Si es tracta de l'estudi de les novel·les d'un autor realista com Narcís Oller, la localització dels referents adquireix encara més força, per tal com s'ha volgut considerar l'obra artística com la imatge d'un temps i d'una societat.² És per aquest interès que hem volgut aprofundir en l'estudi dels referents externs de la novel·la *L'Escanyapobres* (1884), de Narcís Oller.

L'operació de buscar referents als topònims de les novel·les de Narcís Oller és molt agraïda quasi sempre. L'autor dóna tota mena de pistes perquè el lector pugui localitzar a la realitat els indrets on se suposa que transcorre l'acció de la novel·la, ja sigui utilitzant el topònim real, ja sigui farcint la ficció de pistes que portin fàcilment a identificar-lo.³

Trobem dos grans tipus de topònims a les novel·les d'Oller. D'una banda hi ha els noms de lloc que també existeixen a la realitat: Barcelona, París, Madrid, el Penedès, l'Urgell, Lleida, etc., amb els seus corresponents noms de carrers, places, bulevards, teatres, etc. D'altra banda, i sovint barrejats amb els primers, hi ha conjunts de topònims inventats: Vilaniu, Pratbell, Bondelit, la Maiola, etc. Aquests topònims inventats, que poden arribar

1. Ens referim als corrents de les anomenades Teories de la Lectura, com la Poètica de la Recepció, la Semiòtica, corrents de l'Heremèutica o els Estudis Culturals, entre altres.

2. Alan Yates, parlant de *L'Escanyapobres*, diu: «La transferència cronològica i geogràfica nodreix la densitat artística de la narració alhora que en reforça la validesa com a re-creació d'un segment important de la realitat social.» (Yates, 1980: 20). Situar la novel·la en el cicle econòmic «caracteritza la participació del novel·lista català dins el concert del realisme europeu del segle XIX.» (Yates, 1998: 160).

3. L'autor diu repetidament a les seves *Memòries* (Oller, 2014) que extreu els seus models de la realitat i també hi diu que les seves novel·les són només fruit de la fantasia. Els dos extrems, que semblen contradictoris a primera vista, són perfectament compatibles tenint en compte la Poètica Realista que aplica l'autor (que ens remet a la Poètica aristotèlica de la versemblança). En realitat Oller vol dir que la trama de la novel·la és fictícia, encara que els motius i les coordenades espai/temps dels relats tenen sovint una correspondència externa perfectament localitzable, que l'autor s'ocupa d'acotar de manera convenient.

a configurar tota una població, una comarca o un univers, semblen aleatoris perquè sovint no tenen semblança ni fonètica ni gràfica amb el topònim real que els ha servit de referència. L'única pista per localitzar-los és el mateix text, a través de les descripcions detallades i exactes de cada indret. Un cop identificats, però, ens adonem que els topònims de la ficció guarden amb el seu referent real una correspondència semàntica.

Sabem que el referent extern de l'univers de Vilaniu, que es desenvolupa en tres novel·les (*Vilaniu*, *La febre d'or* i *La bogeria*), és la població de Valls, lloc de naixença de l'autor. En aquestes tres novel·les, la població de Vilaniu se situa enmig de la Vall de Flors (l'Alt Camp) i al peu de la serra de Bondelit (serralada prelitoral, muntanya de Miramar). Localitzar a l'Alt Camp i Valls els referents de Vilaniu, així com localitzar carrers i places i finques d'estiu, ha estat relativament senzill. La comunitat científica hi ha estat d'acord des d'un principi i se n'han fet rutes literàries. Però no ha estat tan senzill en el cas de *L'Escanyapobres* (Oller, 1884), una novel·la que en el passat s'havia considerat un text menor però que avui es valora com una de les millors creacions estilístiques de l'autor (Yates, 1980: 24; Nunes, 1984: 113). Quan s'han volgut localitzar els espais de referència dels indrets on transcorre la ficció de *L'Escanyapobres*, han sorgit un munt de contradiccions i problemes que intentarem resoldre en aquest article.

El primer intent de situar els referents de *L'Escanyapobres* el devem a Alan Yates, que els anava a buscar en algun punt del Penedès (Yates, 1979 i 1980: 19), atret per dues dades que dóna el text: la situació de la vila en un indret de la carretera de Madrid a la Granada i la data de la inauguració del ferrocarril. Però només cal entrar en el detall de l'activitat econòmica de Pratbell, els mitjans de comunicació, la seva geografia urbana, l'orografia o la geologia del lloc, per adonar-nos que no pot ser.

Després d'aquestes tímides atribucions de referent, el tema ha estat abandonat durant anys. I no és estrany: l'estudiosa Maria Nunes, en un dels seus treballs sobre la novel·la, parla de les dificultats que hi ha per estudiar una obra que no té pràcticament història externa: l'autor a penes en parla a les seves *Memòries* i no tenim notícies del seu procés de redacció ni de la recepció de l'època (Nunes, 1984: 97).

Més endavant, s'ha volgut buscar el referent de Pratbell a Valls (Vall i Solaz, 1994), la població on va néixer Narcís Oller i que li va servir de referent per construir el mite de Vilaniu.⁴ Aquesta proposta aporta força documentació i té el mèrit de fer notar que més enllà del Penedès hi ha altres indrets que s'escauen en una intersecció de la carretera de Madrid i la Granada amb la línia fèrria (Vall i Solaz, 1994: 90). Però topa amb unes dificultats tan importants a l'hora de fer quadrar les dades que tampoc no ens sembla satisfactòria.

4. Segurament s'ha volgut buscar el referent de *L'Escanyapobres* a Valls perquè Oller diu a les *Memòries* que *L'Escanyapobres* és una novel·la «absolutament filla de la meua fantasia, sens tindre altres arrels en la realitat que alguns dels tocs de la roïnesa de l'Oleguer, trets d'un conco horriblement coquí que jo havia conegut a Valls, i algunes d'aquelles impressions sumàries que ofereix constantment a tots l'espectacle de la vida.» (Oller, 2014: 71). S'ha volgut concloure, sens dubte massa de pressa, que, si el model del personatge era de Valls, la ficció també passaria a Valls. Però sabem que no hem de fer cas d'aquestes coses, perquè Oller també ens diu a les *Memòries* que el model per a la Isabel de Galceran, la protagonista de Vilaniu, és una dama de Tarragona (Oller, 2014: 76) i en canvi *Vilaniu* no es refereix pas a aquella ciutat.

El primer raonament que ens hem de fer davant d'aquesta segona proposta és que, si Vilaniu i Pratbell tinguessin el mateix referent extern (Valls), s'haurien d'assemblar entre si. Però resulta que no s'assemblen. Les respectives estructures de camps semàntics, o el que també s'anomena camps interns de referència (Harshaw, 1997), difereixen profundament. A l'últim terç del segle XIX Vilaniu és cap d'un districte electoral, té una intensa vida política i sindical, la seva població és diversa (pagesos, menestrals, comerciants, obrers i fabricants), hi floreixen els ateneus obrers i les agrupacions de caràcter liberal, i és una potència industrial remarcable.⁵ Vilaniu exemplifica el final de la societat caciquil i el pas a la modernitat econòmica i política. És un univers coherent en els topònims, la cronologia i la realitat política i socioeconòmica al llarg de tres novel·les.

Pratbell, en canvi, és una vila pagesa molt més petita que Vilaniu, sense agitació política ni social. Havia estat una vila pròspera quan la seva economia es basava en el comerç de traginers que portaven el bestiar i el gra de l'Urgell,⁶ però amb l'arribada del ferrocarril els negocis antics es veuen abocats a la ruïna i la vila entra en una depressió notable. Quan s'hi reprèn l'activitat, els camins que guien l'economia de Pratbell són l'agricultura, la construcció d'un complex de residències per a barcelonins al voltant de les fonts del terme, una farinera o l'explotació de les mines. Pratbell no comparteix amb Vilaniu ni topònims, ni realitat socioeconòmica, i només en part hi comparteix la cronologia: *L'Escanyapobres* es desenvolupa entre 1865 i 1874 i l'univers de Vilaniu va de 1868 a 1883. Comparats com a universos de ficció, Vilaniu i Pratbell són dos indrets que tenen molt poc a veure.

Si deixem de banda les comparacions entre novel·les i considerem només la descripció que es fa de Pratbell i les seves rodalies al llarg de *L'Escanyapobres*, també hem d'arribar a la conclusió que Valls no és el seu referent.⁷ I no ho és per tres motius fonamentals.

5. Aquesta realitat de Vilaniu coincideix amb la del seu referent, Valls. Cal tenir en compte que, en l'època en què transcorren les novel·les del cicle de Vilaniu, a Valls hi va haver una intensa activitat sindical; tan gran i tan conflictiu va ser el moviment obrer d'aquesta població que algunes empreses tèxtils van decidir traslladar les seves fàbriques al Vallès. Entre 1870 i 1871, dates en què transcorre l'acció dels capítols finals de *L'Escanyapobres*, es publicava a Valls *El Tejedor. Órgano del Centro de las sociedades de tejedores a la mano de la Nación Española*, una revista d'abast estatal (Costas i Jové 1984: 3). L'autor de l'estudi sobre la publicació diu: «En els anys compresos en la dècada del 1860 al 1870 [...] Valls comptava amb una població fabril de molta importància, en virtut de la qual aquí es travessava una era pròspera de debò. De totes les ciutats i pobles de Catalunya que llavors tenien establerta indústria tèxtil, només Barcelona li passava al davant [...] Segons l'*Anuari* que en el seu dia vaig consultar, *Judicador de España y de sus posesiones ultramarinas*, que es començà a publicar a Barcelona l'any 1860, en tal època, a Valls funcionaven més de cinquanta fàbriques de filats i teixits, amb la proporció adequada d'indústries auxiliars necessàries per a obtenir, aquí, la producció exemplar que tant de renom i crèdit proporcionà a la nostra indústria, que gaudia de preferències en el mercat.» (Costas i Jové, 1984: 3).

6. Vall i Solaz fa notar la importància que també tenen a Valls els mercats i l'arribada de bestiar i blat de l'Urgell (Vall i Solaz, 1994: 91), i aquesta dada és inqüestionable.

7. Maria Nunes arriba sense proposar-s'ho a la mateixa conclusió des de l'anàlisi estilística de la novel·la, quan diu: «així com en la resta de les novel·les hi ha una vinculació personal de l'autor amb la temàtica de l'obra, en aquest cas, la temàtica, els personatges, la classe social representada, tot en definitiva, és aliè a l'experiència personal de Narcís Oller. Aquesta distància, crec que és la que potencia la creativitat. La que permet el joc estilístic, el domini ple del tema i de la tècnica que l'escriptor exerceix damunt la novel·la.» (Nunes, 1984: 113).

El primer és la data d'inauguració de l'estació del ferrocarril de Pratbell, que a la novel·la és el juny de 1865 (Oller, 1884: 15). El segon és l'existència a la població d'un castell emmerletat al capdamunt d'un accés abrupte des d'on es veuen l'estació i el riu i que contemplat de lluny ofereix una silueta característica al costat d'un campanar romànic (Oller, 1884: 17). El tercer és la descripció de la finca agrícola del protagonista i la proximitat d'unes mines (Oller, 1884: 74). Considerem aquests tres motius de manera detallada.

EL TREN, EL CASTELL I LES MINES

Encara que s'ha escrit que la data de la inauguració de l'estació del ferrocarril no és significativa per establir la relació Pratbell-Valls (Vall i Solaz, 1994), pensem que sí que es tracta d'una dada cabdal, tenint en compte la Poètica i les constants d'escriptura de Narcís Oller, que no dona mai una dada "falsa" a les seves ficcions.⁸

L'estació del ferrocarril de Pratbell s'inaugura el 15 de juny de 1865. El dia 15 de juny de 1865 va ser un dijous. És dubtós que un dijous sigui la data real de les campanes i les músiques amb què la novel·la diu que els pratbellins van celebrar la inauguració de l'estació, però, segons dades de la història del ferrocarril, el tram Montblanc-l'Espluga de Francolí va entrar en servei el dilluns 26 de juny de 1865 i en aquesta data van començar a arribar els trens a l'Espluga. I si en lloc del 15, que era un dijous, hagués volgut escriure el 25, o sigui el diumenge? Això ja té més sentit.

La de l'Espluga de Francolí és l'única estació d'aquest tram de la línia que s'inaugura el mes de juny d'aquell any; la de Montblanc s'havia inaugurat el maig de 1863 i la de Vimbodí s'havia d'inaugurar el novembre de 1865. El juny de 1874 el tren arriba a les Borges Blanques i el maig de 1879 a Lleida. El traçat que uneix Lleida i Barcelona es completa. La ruïna de l'antic comerç de Pratbell, basat en l'activitat dels traguiners que baixaven el gra i el bestiar de l'Urgell i l'Aragó, estava escrita.

Si creuem les dates d'arribada del ferrocarril entre Pratbell i Valls, veiem que, mentre el tren arriba a Pratbell el 1865, a Valls hi arriba el 1883. Però en canvi veiem que la inauguració de l'estació de Vilaniu i la de Valls sí que coincideixen. Vilaniu també estrena la línia el 1883, al final del procés d'especulació amb les accions del Carril, tal com consta a *La febre d'or*. El ball de dates entre Pratbell i Vilaniu-Valls, quasi una vintena d'anys de diferència, no seria lògic, i menys tenint en compte que l'arribada del tren determina l'economia del lloc, tant a Pratbell com a Vilaniu. D'altra banda, *L'Escanyapobres* i *Vilaniu* es publiquen amb un any de diferència, una distància massa curta per poder argumentar un lapsus o un oblit argumental de l'autor. Oller ens diu a les seves *Memòries*

8. Així ho va veure Alan Yates, encara que es va deixar portar per l'esment que es fa a la novel·la de la carretera de Madrid a la Granada. Per això va buscar a prop de la Granada quina estació del Penedès s'inaugurava el juny de 1865. L'aposta de Yates per considerar significativa la data de la inauguració del ferrocarril és encertada, i si hagués conegut més el territori de referència s'hauria adonat que la resta de detalls de descripció de l'indret no encaixen amb el Penedès i hauria buscat en un altre lloc.

que l'estiu de l'any 1884, quan es publicava *L'Escanyapobres*, ja tenia escrita la primera part de *Vilaniu* i tenia al cap tot el procés especulatiu de *La febre d'or* (Oller, 2014: 74-75).⁹ L'autor, doncs, tenia ben clara la diferència entre els dos universos de ficció (i els seus topònims), perquè si bé la trama de *L'Escanyapobres* comença el 1865 i acaba pels volts de 1874 i comprèn, per tant, el període Revolucionari, la monarquia d'Amadeu de Savoia i la Primera República, a Pratbell la política no sembla tenir-hi cap pes; l'univers de ficció de Vilaniu, en canvi, té fortes connotacions polítiques: arrenca l'estiu de 1868, just abans de la Revolució de Setembre, amb lluites, conspiracions i empresonaments, i culmina el 1883 en plena Febre de l'Or, amb personatges que fan la seva fortuna a l'emparedada de la política. Són ficcions paral·leles, quasi coincidents en el temps, que s'esdevenen en llocs diferents i parteixen de referents diferents, no només de lloc sinó també d'ideologia.

D'altra banda, Valls no ha tingut mai un castell emmerletat, proveït de diverses torres, i tampoc un campanar romànic al seu costat. Mai no s'ha retallat aquesta silueta dalt d'un turó, vista des de l'estació del ferrocarril i el riu. De fet, a Valls no hi ha cap campanar romànic, ni a prop ni lluny de l'antic castell. I finalment, les mines: Al terme de Valls, a l'obaga i cap a l'oest (ni a cap altre punt cardinal) no hi ha hagut mai mines com les que es descriuen al final de la novel·la de *L'Escanyapobres*. Sí que podríem argumentar que les mines només existeixen en la imaginació de l'autor. És el que fan Alan Yates¹⁰ i Vall i Solaz¹¹ quan no els troben correspondència a la realitat. Però coneguda la Poètica d'Oller i la seva manera de donar pistes als seus relats, hem de desestimar que se les inventi. Hi ha d'haver mines a prop del poble que serveix de referent a Pratbell.

Així doncs, a partir de les dades que ens dona el text, hem de buscar l'espai extern de referència de *L'Escanyapobres* en una població que no sigui Valls. Vegem de quina manera hi encaixa l'Espluga de Francolí, que és la població candidata a referent a partir de la data de la inauguració del ferrocarril.

PRATBELL I L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Pratbell, el nom de la població on fa els seus negocis l'escanyapobres (és un compost de nom i adjectiu) sembla totalment aleatori però també pot tenir un motiu en un topònim de la Conca de Barberà. Entre Montblanc, l'Espluga de Francolí i Blancafort hi ha els

9. Potser hem de donar la raó a Narcís Oller quan diu que el 1884 ja tenia *La febre d'or* al cap i pensar que no és una excusa per justificar que no s'ha deixat endur per l'exemple de *L'argent* de Zola, si tenim en compte que a *L'Escanyapobres* ja s'insinuen els temes de l'especulació en la compra d'accions i l'estafa, en aquest cas en una companyia minera que acaba fent fallida.

10. Com que en les proximitats d'on situa Pratbell no hi troba mines, conclou: «Sembla tractar-se, doncs, d'una altra projecció imaginativa de la perspectiva històrica d'Oller.» (Yates, 1980: 19).

11. A les proximitats de Valls tampoc no hi ha mines, per això les conclusions són les mateixes que les de Yates: les mines sorgeixen de la imaginació de l'autor: «L'agitació de la instal·lació d'una mina resulta, però, fàcilment imaginable a partir de les obres dels ferrocarrils.» (Vall i Solaz, 1994: 93).

Prats, topònim que dona nom a la població de la Guàrdia dels Prats i al santuari de Santa Maria dels Prats. Com en el cas de Vilaniu, Pratbell ens presenta des del nom un indret idíl·lic que contrastarà amb la duresa de la història que hi ocorre i amb el caràcter esquerp d'alguns dels seus personatges. I així com Pratbell se situa en una conca, Vilaniu es troba en una vall.

El protagonista de *L'Escanyapobres* és un foraster, “fill de qui sap on” (Oller, 1884: 7). Traginer d'origen, ara és propietari d'una fortuna d'origen dubtós. Alguns recorden que “un senyor que l'Oleguer acompanyava al Remei morí estibat i el mul no rebé ni una rascada.” (Oller, 1884: 8). Segurament el Remei és l'ermita de l'Alt Camp, damunt d'Alcover, que vincula els orígens de l'Oleguer amb el referent que va servir de model a Oller per pintar el seu avariciós de la novel·la (Oller, 2014: 71). En el temps que l'Oleguer s'instal·la a Pratbell, la població vivia una època daurada gràcies al comerç de gra, les bones comunicacions i la seva situació de privilegi:

Acabava d'estrenar-se el tros de carretera de Madrid a la Granada, que travessa Pratbell; i, essent aquesta vila cap de jornada o de rellevament, en tocà els resultats ben aviat. Els blats de l'Urgell i de l'Aragó hi abocaven a torrentades els carros, i era negoci gras no deixar-los passar endavant, proveït com estava el país de salts d'aigua i bons molins. (Oller, 1884: 7)

La Granada, al Penedès, consta ja en textos antics com a nus de camins que havia de permetre la comunicació entre Madrid i Barcelona o, més concretament, l'arribada dels cereals de l'Urgell a Barcelona. La carretera es va acabar construint i va passar per l'Espluga de Francolí, per Montblanc i per Valls.¹² A l'Espluga i al llarg del riu Francolí hi havia nombrosos molins fariners, molts dels quals van ser operatius fins a principis del segle xx. El Molí del Duc i el Molí de la Vila o Molí del Tull són molins de l'Espluga que funcionaren fins al començament del segle xx, mentre que el Molí del Caixal o Molí del Salt o del Veciana, també de l'Espluga, perdurà fins el 1974.¹³

L'Oleguer obre el seu magatzem de gra al carrer de la Roca, vora el Portal Gran, a vint passes del Pallol (Oller, 1884: 7). Els noms dels carrers i places, com ocorrerà a Vilaniu, no es corresponen amb els reals, però podem situar el magatzem de gra de l'escanyapobres en algun indret del nucli antic de l'Espluga jussana, fora de les muralles, que es van conservar fins a finals del s. xix, al carrer que aleshores s'anomenava de la Pedrera.¹⁴ El magatzem és rònc i antic.

Passen mesos, passen anys, i l'Oleguer del relat va amassant una fortuna. Però l'arribada del tren amenaça de desbaratar-li el negoci. «El carril, aquell carril tan desitjat, que, a so de campanes i terrabastall de músiques, el 15 de juny del 65 s'inaugurà a Pratbell, acabà arreu amb els antics mercats.» (Oller, 1884: 15).

12. Vall i Solaz en recull nombroses referències bibliogràfiques a la nota 7 del seu article (Vall i Solaz, 1994: 98).

13. Dades de la *GEC*.

14. El 1923 es publica un plànol de l'Espluga antiga amb un comentari sobre els noms dels carrers. Hi diu: «Carrer de la Pedrera. La gran cantera que a ell existeix donà feina durant algunes centúries, després dels feudals, a alguns picapedrers. Del rocam sobre el qual s'hi aixequen gairebé sense fonament les cases prové el nom de Pedrera, amb què s'ha anomenat sempre.» (Elmurt, 1923:14-15).

L'estació del ferrocarril de Pratbell, com la de l'Espluga, és a una certa distància de la població, al peu de la muralla que envolta el nucli antic i el castell. Com a l'Espluga, el camí que hi duu és de terra vermella, «cobert d'un fang roig» (Oller, 1884: 17), al voltant hi ha parades de vinya i s'hi nota la proximitat de les muntanyes (Oller, 1884: 18).

El castell que corona la població, propietat a la novel·la d'un baró arruïnat, està apartat dels carrers de la vila per una costa perillosa (Oller, 1884: 49) i està abandonat i quasi en ruïnes (Oller, 1884: 37). La descripció del lloc i de l'edifici és detallada (Oller, 1884: 39). En destaquem els trets que ens ajuden a identificar-lo com el castell de l'Espluga, tal com estava en els anys en què transcorre la novel·la:

Aquest era un bastiment del segle XIV, que s'aixecava alterós encara amb les seves torres emmerletades, sos finestrals trilobats, partits pel corresponent mainell, la seva pedrera esqueixalada avançant al mig de l'extens davanter ja terrós, esquerdat i ple de pedaços de diferents temps i gust. (Oller, 1884: 39).

El castell de l'Espluga tenia sis torres quadrades, amb un pati d'armes, planta baixa i dos pisos.¹⁵ La capella, el graner, els estables i altres dependències eren a la part baixa, mentre que les habitacions senyorials eren al primer pis (com a la novel·la). S'hi van celebrar capítols provincials del gran priorat de Catalunya dels hospitalers del 1345 al 1438. La Guerra dels Segadors (1660) el va deixar molt malmès i el 1859 va ser adquirit per la Comissió d'Obres de l'Església Nova. S'enderrocà entre el 1860 i el 1862, tot i que actualment encara en queda en peu una torre. Molt a prop d'on era el castell s'alça l'església antiga de Sant Miquel, del segle XIII, molt austera, de transició entre el romànic i el gòtic, amb un campanar quadrat de factura romànica que de lluny figura al costat de les torres del castell.

A *L'Escanyapobres* es remarca el caràcter ruïnós del castell en diversos indrets, encara que a la novel·la l'enderroquen anys més tard que al seu referent real. «Si no ho ven per pedres, ningú no l'hi comprarà.» (Oller, 1884: 41). Tal com ocorre a la realitat, que el castell fa de pedrera per a la construcció de l'església nova, el futur del castell de Pratbell no es ven sinó per aprofitar-ne les pedres (Oller, 1884: 44 i 49).

Sembla que, a ulls de l'antic tragner, el futur de la vila sigui tan ruïnós com el castell. Els vilatans tenen les esperances posades en la construcció d'alguna fàbrica, en l'exploració de les mines, o en alguna font miraculosa (1884: 48), però res de tot això no arriba. La primera explotació de les mines acaba en una estafa als accionistes (1884: 73 i 75) i no s'acaba de veure que l'explotació de les fonts atregui la inversió dels forasters.

Les mines i les fonts, però, ja ens porten als afores de Pratbell.

15. Al portal d'Internet «Pobles de Catalunya. Guia del Patrimoni Històric i Artístic dels Municipis Catalans» es reproduïx una litografia de finals del segle XIX del castell i les muralles de l'Espluga de Francolí, que ja es troben en un estat força ruïnós. A la imatge es veu clarament que el castell està apartat de les cases de la vila per una costa perillosa, tal com es diu a la novel·la. L'enllaç és: <http://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=5253>. En els anys en què Oller situa l'acció de la novel·la, el castell estava més o menys dempeus: «Fa cosa d'uns 60 anys [o sigui el 1863] encara's podia reconstruir la estructura antiga d'aquesta fortalesa. Sens gran esforç s'endevinaven els rastres primitius; les voltes de fàisó romànica, els salons, ojivals, les llotjes, els miradors, cementiri i patis.» (Miquel, 1923: 22).

L'ESCANYAPOBRES, EL BOSC DE POBLET I EL TERME DE VIMBODÍ

Els vilatans de Pratbell s'embadoquen amb el tren: «De sota terra, del túnel de Malgual, apareixia, embolcallat en fum, el tren, indecís, negre, empetitit com juguina de fira per la distància i per la magnitud de les muntanyes que li servien de fons.» (Oller, 1884: 15). Cap al final de la novel·la, se'ns diu que aquest túnel és curt, que des de l'entrada es veu la claror de l'altra banda (Oller, 1884: 71), i també, quan se'ns parla de les mines, se les anomena les «Carboníferes de Malgual» (Oller, 1884: 74). La situació d'aquests indrets no té pèrdua. Hi ha només un túnel a la línia i, efectivament, és un túnel curt, es troba a la sortida de l'estació de Vimbodí en direcció a Lleida i és visible en els mapes del lloc. El poble de Vimbodí es troba sobre un gual del riu Milans. Les mines que a la novel·la tenen el mateix nom que el túnel, al referent real també són al terme de Vimbodí, dins del Bosc de Poblet.

El Bosc de Poblet i les antigues propietats del monestir, desamortitzades i adjudicades en subhasta a partir de 1874,¹⁶ són els referents externs de les propietats de l'escanyapobres i de les mines que apareixen a la novel·la. Vegem-ho amb detall.

L'Oleguer, amb el temps, va adquirir tres propietats: la Coma, l'Hort dels Mínims i les Parades de Dalt (1884: 18). Li van arribar “per sentència executiva” del tribunal (1884: 22) en morir l'anterior propietari, segurament sense poder pagar els deutes. Sobre la Coma hi ha molta informació al text, en canvi les altres dues propietats tot just s'esmenten. És difícil saber on eren l'Hort dels Mínims i les Parades de Dalt. Si tenim en compte com treballa els noms de lloc Oller, no ens ha d'estranyar que a l'Espluga no hi hagi hagut mai un convent de Mínims¹⁷ i que ens haguem de decantar per un altre convent o monestir de la rodalia per buscar-ne el referent. I si resulta que el lloc on es fundà el monestir de Poblet, l'únic que hi ha prop de l'Espluga (al terme de Vimbodí), s'anomenava antigament Hortus Populeti, potser la ubicació del referent ja està resolta. L'Hort del Mínims pot ser perfectament l'Hort de Poblet (un orde desamortitzat i, per tant, sota mínims). El joc irònic,¹⁸ molt propi del procediment que també farà servir Oller per crear els topònims de Vilaniu, ens pot servir de pista també per localitzar la propietat de la

16. Segons Vallès Martí (2014), el cap econòmic de la Hisenda provincial, d'acord amb les lleis de 1-5-1855 i 11-7-1856, convocà la subhasta a l'Ajuntament de Tarragona el dia 16 de febrer de 1874. Per conèixer els detalls de la desamortització vegeu Rovira Gómez (1987). Narcís Oller havia treballat a Tarragona com a fiscal suplent des de 1872, en el que va ser la seva primera feina, fins que es presentà a unes oposicions a la Diputació de Barcelona i prengué possessió de la plaça l'1 de setembre de 1873 (Maluquer de Motes, 2016: 19-20). En coneixia, per tant, la preparació i el context.

17. A *Vilaniu* situarà la casa dels Galceran a la plaça de les Monges, davant per davant del convent (a Valls és el convent del Carme, on mai no hi ha hagut monges, sinó diversos ordes masculins). A la Maiola (el seu referent és el Bosc de Peixet), situa la residència del líder conservador de la novel·la a la finca que en aquell temps era d'un prohoms liberal i republicà resident a Madrid. Hi ha una coherència semàntica en aquestes ironies.

18. Maria Nunes destaca la ironia com a procediment narratiu de l'Escanyapobres: «La ironia es desplega sovint al llarg de la novel·la» i «contribueix a crear una complicitat intel·ligent amb el lector» (Nunes, 1984: 111 i 112).

Coma, que formava part d'un mateix lot de terres adquirides per l'escanyapobres, amb l'Hort dels Mínims. Sabem que, quan els monjos arriben a la Conca a mitjan s. XII, s'instal·len en un primer moment a la Granja Mitjana, d'origen romà, que segons els documents es trobava dins les terres donades pel Comte de Barcelona, en una coma. Quan observem detalladament les descripcions de la Coma al llarg de la novel·la, ens adonem que el seu lloc de referència no pot ser altre que la Granja Mitjana. Vegem-ho amb detall.

En un primer moment se'ns diu que la Coma és a un parell d'hores de Pratbell (Oller, 1884: 23). A peu, evidentment. Aquesta és la ubicació i primera descripció detallada del lloc:

S'esqueia a sol ponent, dins d'una fondalada tranquil·la i apacible, encara que un xic tristoia pel to negrós que donava als vessants l'espès alzar que els coronava. Pel galze dels vessants corria una riera sense nom que regava l'horta de la hisenda i alguns pollancres d'extremada alçària. El vessant de ponent, abans d'arribar a l'aigua, s'aplanava, formant dalt de la riera com un graó esgaïat que tindria ben bé una trentena de jornals. Al mig hi havia la masia, una casa de pagès, de teulada a dos vessants; l'era als seus peus, dins del barri, que una esberlada porta de fusta tancava. Un balcó tan llarg com el davanter donava esbarjo al primer pis, i, sense ordre ni concert, unes quantes construccions miserables s'arrapaven a l'entorn de l'edifici per a l'allotjament de les bèsties i per a altres serveis secundaris. El primer pis era ben bé l'allotjament del senyor: per la part del davant dominava tota l'horta, estesa als seus peus com esplèndid tapís moradenc, llistat de verd en oposats sentits; més amunt, els camps; i, més amunt encara, la vinya, cobrint amb aire desmaiàt els primers geips de la muntanya. Per la part del darrere, la costa s'accentuava ràpidament, i, de la carena a baix, l'amo podia albirar les ombrívols interioritats d'aquell bosc ferreny que semblava lliscar a pleret i cautelós cap a la plana. (Oller, 1884: 25).

També hi diu que la fondalada on hi ha la Coma no li permet veure Pratbell. Hem consultat un plànol del lloc de finals del s. XIX¹⁹ per localitzar quines propietats, a dues hores de camí de l'Esplugu, compleixen el requisit d'aquesta descripció. Al plànol només se'n consignen tres: el Mas de Soler, el Mas de Miracle i la Granja (Mitjana). En aquells anys, l'edifici de la Pena estava pràcticament en ruïnes a causa dels saqueigs. Per la descripció que en fa el text, la Coma no pot ser sinó a la Granja Mitjana.²⁰

La novel·la ens diu que el mitger de la propietat que hi va trobar l'Oleguer en prendre possessió de la finca estava sotmès a «una clàusula d'escriptura que el tenia amarrat a la Coma per dos anys encara». A la realitat, els mitgers de les terres del Bosc de Poblet te-

19. El document es diu: «Monte denominado Poblet sito en término municipal de Vimbodí», no està datat però s'estima que és de 1871 o 1872, quan Hisenda va traspasar la gestió del Bosc de Poblet al Districte Forestal de Tarragona. L'original està arxivat als Serveis Territorials del Departament d'Agricultura a Tarragona. Ens ha estat facilitat pel Sr. Anton Vallvey, Director del Paratge Natural de Poblet. Servei d'Espais Naturals Protegits. Departament de Territori i Sostenibilitat. Està publicat a la Cartoteca digital: <http://cartotecadigital.icc.cat/cdm/singleitem/collection/externs/id/114/rec/1>. També a <http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/poblet/coneixeu-nos/centre-documentacio/fons-documental/documentacio-planols-antics/historic-poblet/>

20. Per tal de situar-la en un mapa actual es pot consultar l'Institut Cartogràfic de Catalunya, a la localització: <http://www.icc.cat/vissir3/index.html?14Be22Jbo>.

nien clàusules d'escriptura establertes amb el Monestir, que se'ls van respectar després de la Desamortització.²¹ Les relacions amb el mitger i els altres treballadors de la finca són tibants, el caràcter de l'amo aviat els fa sentir-se explotats i genera en ells un sentiment d'odi profund, que tindrà conseqüències fatals.

Vegem, però, de moment, el paisatge. Un dia, l'Oleguer «Se'n pujà terra amunt [...] Muntant muntant, arribà al cim que dominava la conca [...] Allà, entre la negror d'arbres que clapejaven la rogenca plana, veié destacar la grisa silueta de la vila, amb el seu castell i campanar.» (Oller, 1884: 31-32). Recorrent el vessant boscós de la finca, sempre muntant amunt pel Bosc de Poblet, l'Oleguer arriba al Pic de l'Àguila o al mirador de la Pena? Des d'allà es veu aquesta part de la Conca i, evidentment, la vila de l'Esplugu de Francolí.

LES MINES: LA MINA "ATREVIDA"

Abans, en parlar del túnel del Malgual, hem esmentat les mines i les hem identificades amb les mines de Vimbodí o mines de Poblet (per tenir informacions bàsiques sobre la zona minera, Puig Roura / Cartanyà Martí 2014). D'entrada ens podria distreure el detall que a la novel·la es parli de mines de carbó. Però de la mateixa manera que es parla de l'Hort dels Mínims quan el que compta és el convent i no l'orde,²² el que ens interessa aquí és el substantiu, mines, i no el seu adjectiu, de carbó. Ja hem apuntat que hi ha sovint una proximitat semàntica entre el topònim de ficció i el seu referent real i un joc d'ironia continuat (Nunes, 1984: 111-112), que pot anar seguint el lector que es familiaritza amb els seus procediments. Pel que fa a les mines, hi ha molts elements al text que ratifiquen la identificació de les Carboníferes de Malgual amb les mines de Vimbodí-Poblet i, en concret, el filó de l'Atrevida. Els veurem de manera detallada.

Les activitats extractives al Bosc de Poblet estan documentades des de temps molt antics, tant a l'aire lliure com en galeria. La mina "Atrevida" va ser la primera explotació de barita registrada a Espanya l'any 1870, en una concessió que figurava a nom de Manuel Abelló Pascual, de la família Abelló de Montblanc. Hi ha constància que aquesta

21. Es parla d'aquests pactes a: «Gobierno de la Provincia de Tarragona, sección de Fomento, negociado de Montes,» núm 2159, 31 d'agost de 1871. Diu: «... antes de que se verifique la entrega al Distrito Forestal, manifieste el Ingeniero de Montes las especiales circunstancias de los terrenos cultivados que existen a la falda del Bosque de Poblet, conocidos por Avernadas, con diferentes denominaciones, los cuales situados en el término jurisdiccional de Vimbodí, los vienen cultivando sus parceros desde tiempo inmemorial, antes de la expulsión de los PP Bernardos de aquel Monasterio, que son los que establecieron los pactos que rigen hoy, respetados por el Estado.» (Fons documental del Centre de Documentació (Parcs de Catalunya, Poblet). Doc. 311001320000069.pdf, p. 17-18, en línia a

<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/poblet/coneixeu-nos/centre-documentacio/fons-documental/documentacio-planols-antics/historic-poblet/>).

22. Igualment, a *Vilaniu* es parla de la Plaça de les Monges, quan el convent no és de monges sinó d'un orde masculí, o del carrer de Santa Maria, quan el referent real és el carrer del Carme, o la Font del Roure, que és la Mineta (a l'ombra d'un pollancre), o el Pomeralt, que és el Turó dels Quatre Vents.

mina havia estat en explotació alguns anys abans, perquè al plànol-mapa que hem esmentat abans ja hi figura un “Camino minero”, que va des de molt a prop de la Granja Mitjana, al camí de Vimbodí a Poblet, fins a les instal·lacions mineres de les Avernades, on hi ha el filó de l'Atrevida. Segons dades de la Direcció del Paratge Natural de Poblet, hi havia un lloc anomenat les “Set Cases” al costat del filó més important, on, per testimonis de gent que hi va viure a la postguerra, s'havia construït una mena de població minera. Les edificacions eren una masia amb cisterna (la cisterna s'ha restaurat) i unes quantes barraques d'una sola habitació on s'allotjaven els treballadors i les seves famílies en condicions molt precàries.

A *L'Escanyapobres*, en el primer intent d'explotar les mines de Malgual que acaba en estafa, s'explica l'itinerari que segueixen els promotors de l'explotació des de Pratbell fins al filó: primer van de Pratbell a Malgual en tartana (Oller, 1884: 71), després s'adrecen al pou, que “és a l'altre vessant” per un camí abrupte, seguint la “rasa”. (Oller, 1884: 72).²³ A la realitat, aquest itinerari ens porta de l'Espluga a Vimbodí i, passada la vila, per l'antic camí de Poblet, la TV-7003 actual, fins a prop de la Granja Mitjana, on s'enllaça amb el “Camí miner” que duu al pou.

A la novel·la també es descriu l'indret de l'explotació, on diu que hi ha un «casalot, un camí, un pou, i més avall una mina.» (Oller 1884: 74). Al mateix lloc hi diu que «les habitacions ja són acabades.». I, després de descriure l'ambient dels minaires i la seva diversa procedència, explica que:

Han fet tal daltabaix de terres, que aquell puig no sembla ja el mateix: aquí un terraplè; allí un desmunt; a dalt, una gran plaça; pertot arreu carrilets amb trucs que corren sols, carregats de terres o rocs, i ells mateixos es buiden i allarguen aquells caminals penjats sobre la timba. Dalt de la plaça hi veureu les habitacions, un casalot com mig carrer Major, fet amb massís de maó fins a uns vint pams d'alçària, i, damunt, pel cap baix, metre i mig d'engraellada, també de maons en ziga-zaga, per a la ventilació dels aires. Hi ha establia, la forja, una gran quadra on dormen els treballadors, i altre cop cambres per a míster Groc i els capatassos. Us dic que és obra de gegants i que sorprèn trobar-la en aquell tou de muntanyes plenes de bosc, sense una casa ni altre senyal de vida que els trens que sentiu rebombar per baix de les timbes i moure terratrèmol per dins dels túnels. (Oller, 1884: 74-75).

Quatre mesos després d'iniciar-se aquesta explotació a la novel·la, les instal·lacions són abandonades. I per aquest temps s'escau que el protagonista, vençut el contracte del mitger de la Coma, es decideix a conrear directament la finca amb l'ajuda d'alguns jornal·lers (1884: 78). Tenia compte de tornar a Pratbell cada dia abans que es pongués el sol, però un dia se li fa fosc i ja no el veuen més (1884: 78). A partir d'aquest moment, comencen a arribar a la muller del protagonista (s'havia casat amb la viuda del notari, tan garrepa com ell) cartes amb peticions de rescat, que la dona no atén, seguint instruccions que li havia donat el marit de no donar mai ni una moneda a ningú, passés el que passés (Oller, 1884: 79, 80 i 81).

23. Un dels homes que fa aquest recorregut és un anglès, Míster Groc (Oller, 1884: 72). Podem atribuir l'antropònim a un altre joc irònic, ja que també s'anomena *groc* l'aiguardent de baixa qualitat que en aquell temps els comerciants catalans, sovint des del mercat de Reus, venien als anglesos.

Tenim la impressió a la novel·la que el període de malastrugança econòmica de Pratbell s'acaba amb la desaparició de l'escanyapobres i que a partir del moment que ell es fa fonedís la maledicció sobre el lloc minva i comencen a aflorar-hi projectes i diners. «Vuit mesos després, Pratbell despertava de debò.» (Oller, 1884: 83). El que per un temps havia semblat decadència, ara es canvia en progrés i projectes de futur per al lloc:

Alguns s'havien fixat en les condicions naturals d'aquell territori i, com abans l'Urgell hi abocà carretades de blat, la industriosa Barcelona hi esmerçava diners ara. Es parlava ja de bonics xalets que projectaven fer-s'hi alguns barcelonins per passar-hi l'estiu; els antics molins, ja mig esfondrats i amb llurs rodes corcades, quedaven aclaparats davant de la colossal farinera que prop d'ells s'estava bastint; el castell, comprat a la vídua per tres mil duros (a preu de pedra), era enderrocat, entre núvols de pols, per aixecar en son lloc una gran fàbrica de filats; l'explotació formal de les mines seria aviat un fet. (Oller, 1884: 83).

A la mateixa època que a la novel·la es parla de construir xalets per a famílies de Barcelona, a l'Espluga de Francolí es comença a parlar de les Masies, un complex de residències i xalets que s'acabaran construïnt a recer de la Font de Ferro,²⁴ entre l'Espluga i el monestir de Poblet, i que s'inicien a les darreries del s. XIX. La primera d'aquestes masies, la Masia Blanca, té una llinda de 177? (el darrer número no es distingeix). La Masia de l'Aigua és dels anys vuitanta del s. XIX. De mica en mica s'hi va construïnt un complex residencial i d'hostatgeria.

També per aquells anys s'enderroca el castell de l'Espluga i s'aprofita per pedres, no per fer-hi una fàbrica com a la novel·la, sinó en aquest cas una església nova. Una altra ironia que el lector de l'època podia descodificar perfectament. Grans fortunes de Barcelona accedeixen a propietats desamortitzades del Bosc de Poblet, com els banquers Gil,²⁵ a través de Leopoldo Gil, que accedeix a la propietat de cinc dels lots que es posen a subhasta el 1774, entre els quals la finca i castell de Riudabella (Vallès, 2014: 60); aquesta va ser la fórmula que va trobar la Hisenda Pública per compensar el deute que havia contret amb el banquer Pedro Gil Babot durant les guerres carlines. La sola presència d'aquestes famílies dinamitza el lloc, on afloren els diners. La mina Atrevida, adquirida per Manuel Abelló, es posa en explotació. Aquests esdeveniments es concentren al voltant de molt poc temps i, encara que la seva successió no es correspon exactament a la cronologia dels fets ocorreguts a la novel·la, la ficció de *L'Escanyapobres* els recull tots.

Quan a la novel·la es reprèn l'explotació de les mines, les construccions que s'havien fet per allotjar enginyers i minaires estan abandonades i malmeses pel pillatge (Oller, 1884: 84). I és aquí quan es descabdella l'enigma sobre el parador de l'Oleguer, segrestat feia temps i desaparegut en no haver pagat el rescat que es demanava a canvi de la seva llibertat:

24. L'amic de Narcís Oller, en Pere Antoni Torres Jordi, en va ser un dels primers promotors. Al núm. extraordinari de *El Francolí* de 30-07-1923, a la p. 1, hi ha un anunci a pàgina sencera del complex de xalets vora les fonts ferruginoses. Vall i Solaz diu que a Valls no es va aconseguir mai arrancar una activitat econòmica al voltant de les fonts, «a diferència del que succeeix en el poble proper de l'Espluga». I n'aporta el testimoni de la premsa de l'època (Vall i Solaz, 1994: 93 i 100).

25. La família Gil és ben coneguda de la família Moragas i de Narcís Oller.

Els enginyers feren destapar el pou i recorregueren la mina, entrant-hi per la boca, proveïts dels corresponents fanals. En arribar a la unió de la mina i el pou, un dels enginyers, aixecant el cap, sentí en el front la desagradosa rascada d'un objecte fred, punxós i brandejant, alhora que els seus peus ensopegaven amb pellingots de roba [...] Llavors, ell i els seus companys remarcaren que del gruixut travesser dels ternal penjava un objecte recargolat i monstruós, ple de traus i cantells i de silueta estranyament humana. (Oller, 1884:84).

Com havia pogut arribar allà aquell desgraciat? Entre les restes de les antigues edificacions que recorren els enginyers hi havia també «la carcanada d'un mul amb les morrales i el bast i tot» (Oller, 1884: 84). Sens dubte que es tracta del mateix mul que l'Oleguer al seu temps havia baratat pel Moreno, el cavall estimat dels habitants de la Coma per tal de treure'n unes monedes (Oller, 1884: 32 i 33), i que li ocasionà un enfrontament virulent amb mitgers i treballadors de la propietat, l'inici d'un odi a mort que s'acabà acomplint. A la novel·la no s'explica com els segrestadors arriben a les mines per amagar-hi el segrestat. Només se'n parla d'aquest període d'abandonament. Però si tornem al plànol de l'època, que representa el paisatge real, veiem que just a tocar de la Granja Mitjana, que hem identificat com la Coma, arrenca el "Camino minero" que porta fins a les Avernades, les explotacions mineres i les edificacions per als treballadors. El(s) segrestador(s) va(n) recórrer aquell camí i, segurs de no ser sorpresos de ningú en un paratge deshabitat i agrest, hi deixen la seva víctima, abandonada a la seva sort, penjada sobre el pou de la mina, condemnada a mort per la pròpia avarícia i l'avarícia de la dona amb qui compartia matrimoni i passió pels diners.

CONCLUSIÓ: ELS REFERENTS. LA IRONIA I EL JOC SEMÀNTIC EN LA CREACIÓ DELS TOPÒNIMS

Els topònims de *L'Escanyapobres* configuren un món de ficció complet i independent de l'univers de Vilaniu. Els seus referents són a la Conca de Barberà, a l'Espluga i al Bosc de Poblet, durant el període 1865-1874, i reflecteixen algunes de les conseqüències de la Desamortització. La ubicació dels referents externs de la novel·la en un indret diferent del que ha servit per fer-ne lectures interpretatives, obligarà a revisar algunes de les afirmacions que se n'han fet fins ara.

La localització dels topònims de *L'Escanyapobres* ens ha permès observar algunes constants en la confecció dels noms de lloc de les ficcions de Narcís Oller. En aquesta novel·la, Oller hi comença a practicar un mètode que tindrà continuïtat a totes les novel·les del cicle de Vilaniu: els topònims, encara que estan totalment deslligats dels noms de lloc del seu món de referència i semblen arbitraris i triats a l'atzar, hi tenen un vincle semàntic. Sovint és la ironia el que en guia l'elecció.

La metonímia és el recurs emprat en la major part de casos en què detectem un lligam semàntic entre topònim de ficció i referent real. En alguns casos aquesta metonímia es produeix perquè el topònim inventat indica el lloc o la posició en què està situat un acci-

dent geogràfic, una població, una finca, etc. A *L'Escanyapobres* tenim Pratbell (l'Espluga de Francolí, població situada als Prats), Malgual (Vimbodí, en el gual del riu Milans), la Coma (Granja Mitjana, situada en una conca o coma), les Parades de Dalt. A l'univers de Vilaniu tenim noms de poblacions, com Castellardit (el poble de Miramar, per la ubicació elevada a la serra de Miramar i per la seva aparença encastellada, mirat de lluny), Cimeralta (Figuerola, al capdamunt de la muntanya), Regolf (Picamoixons, en un regolf del riu Francolí), Vallfonda (la Riba, a la vall enclotada del Francolí, en un congost).

La via semàntica ens dona metonímies per proximitat, a Vilaniu: el Pic de l'Esparver, que corona el Serrat del Comte (Tossal Gros de Miramar, el cim més elevat d'aquell tram de serra prelitoral, alt com el vol de l'esparver, o referit a la posició de l'astor de la llegenda d'en Cap d'Estopes), el Pomeralt (Turó dels Quatre Vents, el lloc més alt dels Boscos, aturonat, enmig de les terres de conreu), Camplobí (Masmolets, a l'altra banda de carretera de la finca on passava els estius Narcís Oller, on encara hi corrien llops a la seva infantesa). També hi ha topònims que respecten alguna característica del nom original, com és el cas de Benitaric (Alcover), un topònim d'origen àrab que en substitueix un altre que també ho és.²⁶

Altres topònims són d'origen metonímic per la causa o pels efectes que produeixen els indrets: a l'univers de Vilaniu hi trobem Bondelit (boscos de la falda de Miramar, on els personatges es diverteixen passejant i caçant amb plaer), el poble de Pedracremosa (Fontscaldes), que alhora té proximitat semàntica amb el nom original i el toc irònic de remarcar que allà no hi ha aigües sinó pedres, o Vall de Flors (l'Alt Camp, on floreixen els arbres fruiters o la ginesta i l'argelaga, però no pas els jardins). També té aquest origen la segona part dels topònims Prat/bell i Vila/niu i la primera part de Mal/gual (en tots els casos, el component adjectivant dels noms).

Amb ironia i joc semàntic neixen sens dubte els topònims de *L'Escanyapobres*, l'Hort dels Mínims (l'hort del monestir de Poblet, desamortitzat i vingut a menys), la Granja (genèric per no assenyalar-ne una de sola).²⁷ I els de Vilaniu: Torrent dels Rossinyols (Torrent del Serraller: el rossinyol és una eina de serraller), Riera Blanca (Riera dels Frares).

Uns mateixos criteris semàntics, metonímics i sovint irònics segueixen els noms de carrers i places de Pratbell i Vilaniu que es poden situar sobre els plànols de les poblacions de referència només si renunciem a trobar-ne correspondència mecànica amb el nom de lloc original: Portal Gran (Portal de Poblet), Carrer de la Roca (Carrer de la Pedrera), Carboníferes de Malgual (Mines de Vimbodí o Poblet), Plaça de les Monges (Plaça del Carme), Portal de Baix (Portal Nou), etc. Alguns indrets de la geografia urbana són retratats amb rigor fotogràfic i són localitzables. Uns altres, treballats pel joc irònic i perduts per la transformació de les ciutats, difícilment seran recuperables sobre un mapa.

26. Benitaric, o fill de Tariq, faria referència als possibles orígens de la vila (Tàriq ibn Ziyad va protagonitzar les expedicions sobre les terres de Tarragona a principis del s. VIII).

27. Poblet tenia disset granges per a l'explotació de les seves possessions; al terme de Vimbodí hi ha les granges de Milmanda, la Granja Mitjana, Castellfollit, la Pena, el Tillar, Riudabella i el despoalat del Codoç. Quan a *L'Escanyapobres* s'esmenta "el vanitós de la Granja", es parla d'un tipus que ha ascendit socialment gràcies a l'adquisició d'algun d'aquells lots desamortitzats, una mena de nou ric.

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA CITADES

- COSTAS I JOVÉ, Francesc (1984): «Premsa val·lenca del segle XIX: 3. El Tejedor». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 6, 1984, p. 3-29.
- ELMURT, Jacobi d' (1923): «Origen del nom dels carrers i places». *El Francolí*, núm. extr., 30-07-1923, p. 14-15.
- HARSHAW, Benjamin (1997). «Ficcionalidad y campos de referencia», a GARRIDO DOMÍNGUEZ, A. (1977): *Teoría de la ficción literaria*. Madrid: Arco Libros, p. 123-157.
- MALUQUER DE MOTES I BERNET, Jordi (2016): «El pensament polític de Narcís Oller». *Revista de Catalunya*, núm. 293, p. 17-29.
- MIQUEL, Josep (1923): «El castell feudal». *El Francolí*, núm. extr., 30-07-1923, p. 21-22.
- NUNES I ALONSO, Maria (1984): «Una lectura estilística de *L'Escanyapobres* de Narcís Oller». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 5, 1984, p. 97-114.
- OLLER, Narcís (1884): *L'Escanyapobres*. Valls: Cossetània Edicions, 2015 (Biblioteca Narcís Oller, 11).
- OLLER, Narcís (1885): *Vilaniu*. Valls: Cossetània Edicions, 2008 (Biblioteca Narcís Oller, 2).
- OLLER, Narcís (1890-92): *La febre d'or*. Valls: Cossetània Edicions, 2012 (Biblioteca Narcís Oller, 8).
- OLLER, Narcís (1899): *La bogeria*. Valls: Cossetània Edicions, 2009 (Biblioteca Narcís Oller, 3).
- OLLER, Narcís (1962): *Memòries literàries. Història dels meus llibres*. Barcelona: Aedos.
- OLLER, Narcís (2014): *Memòries. Història de mos llibres i relacions literàries*. Valls: Cossetània Edicions (Biblioteca Narcís Oller, 10).
- PUIG ROURA, Joan / CARTANYÀ MARTÍ, Joan (juliol 2004): *Geozones o espais d'interès geològic del paratge Natural de Poblet*. Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà, 129 p. Publicació en línia a:
http://xtec.cat/cda-monestirs/documents%20previs/Recerca/geologia/PIG_Poblet.pdf
- ROVIRA GÓMEZ, Salvador-J. (1987): *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- VALL I SOLAZ, Xavier (1994): «Valls en la composició de *L'Escanyapobres*, de Narcís Oller». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 26, 1994, p. 89-101.
- VALLÈS MARTÍ, Josep Maria (2014): «La masia del Nougués. Entre l'especulació i la utopia. Vimbodí i Poblet - L'Espluga de Francolí (1823-1936)», a *IV Jornades sobre el bosc de Poblet i les muntanyes de Prades*. Publicació en línia a:
http://parcsnaturals.gencat.cat/web/.content/home/poblet/coneix-nos/centre_de_documentacio/fons_documental/4a-jornades/Jornades-complet.pdf
- YATES, Alan (1979): «*L'Escanyapobres* de Narcís Oller», a ARAMON I SERRA, R. / JORBA, Manuel (ed.): *Miscel·lània Aramon i Serra: Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari, Vol. I*. Estudis Universitaris Catalans, Barcelona: Curial, 1979, p. 605-623.
- YATES, Alan (1980): «Pròleg» a Narcís OLLER: *L'Escanyapobres*. Barcelona: Edicions 62 (El Garbell, 5), 1996, p. 5-25.

YATES, Alan (1998): *Narcís Oller, tradició i talent individual*. Barcelona: Curial (Biblioteca de Cultura Catalana, 86).

Fons documental del Paratge Natural de Poblet: Centre de Documentació (Parcs de Catalunya, Poblet). En línia:

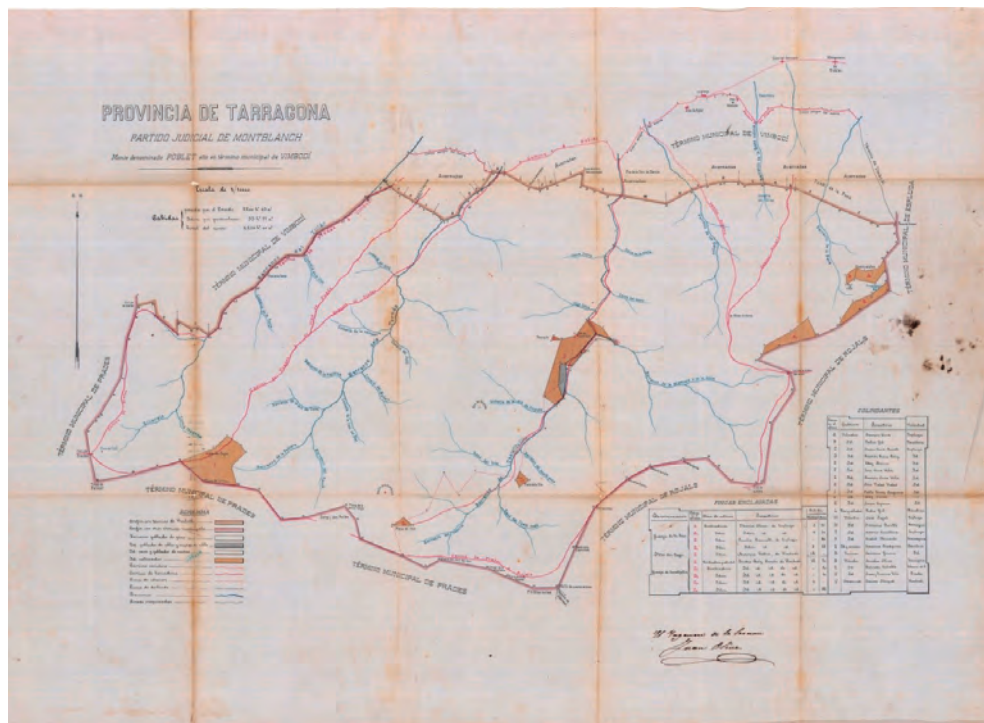
<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/poblet/coneixeu-nos/centre-documentacio/fons-documental/>

La data de captura dels enllaços i documents a la web és el 12-03-2016.

APÈNDIX:

Detall del plànol on es pot veure la Granja Mitjana i el “Camino minero”. Fons documental del Paratge Natural de Poblet.

Document complet: plànol sense data (atribuït entre 1871 i 1872). Fons documental del Paratge Natural de Poblet. (Reproducció autoritzada).

Litografia del Castell de l'Espluga de Francolí (s. XIX). Publicada per Pobles de Catalunya. Guia del Patrimoni Històric i Artístic dels Municipis Catalans. (Reproducció autoritzada).